

Hurbanova koncepcie česko-slovenské vzájemnosti na příkladu obrozeneského cestopisu

Jana Pátková

PÁTKOVÁ, J.: J. M. Hurban conception of Czech-Slovak mutuality on the travelogue example

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 65, No. 3, p. 165 – 182

Key words: travelogue, Romanticism, Czech-Slovak mutuality, Slavs, Slovak literature, J. M. Hurban

The study focuses on the conception of Czech-Slovak mutuality in one of the key travel texts of the 19th century, in the Hurban's *Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách* (*Path of the Slovak to the Slavic brothers in Moravia and Bohemia*) in 1839 (1841). As a type of so-called National Revival travelogue, it carries a number of stereotypical constructions, which are used in other texts of travelogue genre of the 19th century in the Czech and Slovak literature. In the thirties and forties of the 19th century, the National Revival type of travelogue had a precise function, relying on modelling the positive representation of Slavic mutuality or Czech-Slovak mutuality. Hurban's travelogue reflects this developmental position in the form of an emblematic capture of the landscape, with emphasis on meta-linguistic reflections on common language and modelling of stereotypical constructions in imaging close and different ethnicities. The study analyzes the text in relation to both Czech and Slovak pretexts, which together form a specific paradigm system of national emblems and symbols.

Klíčová slova: cestopis, romantismus, česko-slovenská vzájemnost, Slované, slovenská literatura, J. M. Hurban

Optikou dnešní literární historie je konec třicátých let 19. století ve slovenské literatuře interpretován nejen jako zlomový okamžik pro nástup romantických idejí, ale v souvislosti s tím i jako období rozvoje romantického cestopisu, jenž bývá někdy specifikován jako obrozeneský (Faktorová), ideologický/romantický (Klátik) či vlastenecký typ cestopisu. Třicátá a čtyřicátá léta jsou obvykle vnímána

166 literární historií jako období příznivě nakloněné rozvoji cestopisu, cestopisných deníků nebo cestopisných črt. Souvisí to s významovým upřednostňováním jednoho z typických motivů romantismu, s cestou poutníka. Zároveň jde o tu etapu vývoje slovenské literatury, v níž dochází k výrazné změně poetiky na cestě od klasicismu k formujícímu se romantismu.¹ V tomto období se slovenské cestopisy zcela přirozeně zaměřují na zobrazení stavu i vývoje národa² a poutníková cesta je tak pevně ukotvena v dobových národně emancipačních procesech. S ohledem na nově se formující kulturní identitu, kterou začala prosazovat nastupující generace štúrovců, se jeví jako prioritní cesta Slováků³ právě do českého a moravského prostředí za poznáváním blízkého etnika a potvrzením tzv. česko-slovenské/slovanské jednoty. Tato jednota je shledávána zejména skrze společný jazyk. Tomáš Kubíček ve své studii odkazuje jazyk do symbolické roviny, když podotýká: „Společný jazyk je pro něj klíčem, který mu otevírá jakékoliv dveře (jsme ve světě symbolů) i srdce těch, které na své pouti potká.“⁴ Pro cestopisnou tvorbu sledovaného období to platí i naopak. Výpravy českých a moravských intelektuálů⁵ na Slovensko ve třicátých a zejména ve čtyřicátých letech 19. století byly právě tak důležité, a to i přesto (nebo právě proto), že zmiňovaná literární a jazyková jednota již byla minulostí.

Nejrozsáhlejším a prvním knižně⁶ vydaným slovenským cestopisem štúrovské generace se stala *Cesta Slováka ku bratrům slavanským na Moravě a v Čechách od Miloslava Josefa Hurbana 1839* (tiskem v Pešti r. 1841). Navzdory tomu, že uvedený cestopis nenaplňoval obvyklou čtenářskou představu o romantické pouti do exotických zemí, přesto se stal centrálním obrazem dobového literárního diskurzu opírajícího se dílem o ideu slovanské blízkosti a dílem také o rozvíjení idey česko-slovenské vzájemnosti. Východiskem pro narátora bylo významové předporozumění vycházející z ideologického a historického konceptu existence jednotlivých slovanských kmenů, v němž Češi a Slováci zaujímalí jeden kmen, kmen československý. V tomto smyslu můžeme číst Hurbanovu cestu k bratrům na Moravu a do Čech zejména jako dobovou výpověď o situaci člověka příslušejícího ke konkrétní kolektivní identitě stojící na typických pilířích československé kmenovitosti, jen zvolna se na prahu čtyřicátých let posouvající k modelování národní kultury a národního jazyka ve jméno už nové, slovenské identity. Hurbanův cestopis umožňuje recipientovi soustředit se na text jako na obraz národně-obranných tendencí v Horních Uhrách. Jednoznačnost takto vymezené situace komplikuje

1 Viz např. KRAUS, Cyril: *Slovenský literárny romantizmus*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1999, s. 35.

2 Pojetí národa má různé podoby, počínaje kmenem československým až po zrod slovenského národa v mladších cestopisech. Hurban vzhledem k datu vydání nepřekračuje hranice slovanské kmenovitosti, jen zužuje širokou slovanskou ideu na česko-slovenskou vzájemnost.

3 Kromě J. M. Hurbana, také nacházíme cestopisný syžet u Karla Kuzmányho v románu *Ladislav* (1838), Ludovít Štúr zmiňuje pražské prostředí ve své *Cestě do Lužic* (1839), Gašpar Fejérpataky-Belopotocký *Cesta Gašpara Belopotockého (kedysi Fejérpatakyho) do Viedne a k bratom Moravanom i Čechom* (1847, časopisecky 1851).

4 KUBÍČEK, Tomáš: Proměna literárního cestopisu v době národního obrození a Hurbanova pout na Hanou. In: *Místo – prostor – krajina v literatuře a kultuře*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2012, s. 141.

5 Celá řada: Kampelík, Amerling, Houf, Fialka ad.

6 Druhým knižně publikovaným cestopisem během 19. století byl příspěvek generačně staršího Jána Kollára (Pešť, 1843).

dvojí, zjevně diferenční záznam o cestě, který otevírá i dvojí čtení a interpretaci Hurbanovy cesty. Tím druhým záznamem je zpráva z cesty, která byla zveřejněna knižně až v r. 1960 jako *Důvěrná zpráva o cestě*.⁷ Rozdíl mezi romantickou rétorikou umocněnou vlasteneckým patosem v literarizované podobě cesty a jejím neveřejným reálným zhodnocením je zásadní,⁸ v tonalitě nefigurativního vyprávění i odlišné interpretaci viděného a prožitého.

Do úvodních pasáží cestopisu vložil autor obraz konce školního roku, který v sobě implikuje nastávající cestu autora – cestovatele. Úvodní obraz zcela pohltila atmosféra loučení provázená citovým zanícením, které je zachycené s vlasteneckým přesahem, v němž autor staví zřetelnou hranici mezi vroucími myšlenkami spojujícími cestovatele s přáteli ze studií (MY) a „odpornostmi hromadícími se do cesty“ (různé podoby pro ONI). Ačkoli takto formulované ideové východisko MY a ONI je víc soustředěné na emotivní prožitek, tak jen zdánlivě se vzdaluje pre-textu Ludovíta Štúra, který ve své *Cestě do Lužic* modeluje úvodní obraz zcela ideologicky, v duchu kollárovske slovenské vzájemnosti jako cestu za poznáním „rozličných kmenů“. Hlubší poznání slovanských kmenů bylo ústředním motivem i Hurbanovy cesty „ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách“. Svědčí o tom přímou řečí zachycený obraz uzavírající loučení, kdy „horliví mladí Slováci“ na odjíždějícího cestovatele volají: „*S Bohem putuj! pozdrav západní Slovany, piš nám*“ (...).⁹ Vstupní část nastavuje základní ideové parametry cestopisu jako obrozeného konstrukt, který je ve slovenském prostředí neodmyslitelně spjatý s vymezováním slovenské kultury vůči všemu maďarskému. Široce pojaté označení slovenská kultura se v obrozené literatuře přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století kryje i s vymezováním národního území (např. prostřednictvím literárních obrazů krajiny) a je neodmyslitelně spojené s narůstající důležitostí jazykové otázky promítnuté do dobových literárních památek. Z těchto pilířů vyrůstá vlastenecky fokalizovaný žánr, respektive obrozený typ cestopisu, který doplňuje stěžejní básnické žánry nastupujícího romantismu ve slovenské literatuře.

Jozef Miloslav Hurban měl v době vzniku svého cestopisu bezpochyby formální znalost o cestopisu jako žánru, který je koncem třicátých let již delší dobu na vzestupu, ať už v podobě překladů základních cestopisných děl ze západoevropské literatury nebo z domácích zdrojů, pocházejících z českého kulturního prostředí. S česky psaným cestopisem Ludovíta Štúra spojuje Hurbana stejné východiskové předporozumění, se kterým se oba vydávají na cestu a poznávají krajinu a kulturu místy nahlíženou jako blízkou, jindy v jistých detailech jako cizí

7 *Důvěrná zpráva o cestě* (z října 1839): jedná se o dopis adresovaný kolegům z tajného spolku Vzájemnost. V korespondenci mohl odhalit to, co v tištěné podobě zůstalo skryté. Podobně postupoval i L. Štúr, který vzhledem k dobové cenzuře zachycuje v korespondenci mnohem otevřeněji situaci slovenského národa, než jeho cestopis *Cesta do Lužic* (vykonaná z jara 1839).

8 Obdobný autorský postoj můžeme vidět také u Ludovíta Štúra, který národně emancipační postoje v cestopisu skrývá za metaforické obrazy, a jejich explicitní interpretaci vkládá do neveřejné oblasti korespondence (Viz PÁTKOVÁ, Jana: Ke Štúrově cestopisu *Cesta do Lužic* (vykonána z jara 1839). In: *Slavia*, roč. 86, 2017, č. 1, s. 1–14). V závěru „zprávy“ Hurban zmiňuje: „Ešte by som mohol viac písať o tom, čo nemôžem zaradiť do cestopisu“ (HURBAN, Jozef Miloslav: *Cesta Slováka k slovenským bratom na Morave a v Čechách 1839*. Bratislava: SVKL, 1960, s. 144).

9 HURBAN, Jozef Miloslav: *Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách od Miloslava Jozefa Hurbana 1839*. Žilina – Košice: Nakladateľstvo slovenského východu 1929, s. 36. Dál v textu uvádím jen stranu z téhož vydání.

168 a překvapivě vzdálenou. Idea slovanské vzájemnosti provází tedy nejen Štúra, ale i Hurbana coby cestovatele, ale zejména jako pozorovatele a komentátora, který si úzkostlivě zaznamenává všechny doklady slovanské i česko-slovenské blízkosti do deníku. Avšak cestovatel neopomine zmínit ani projevy tzv. nevzájemnosti,¹⁰ kdy slovenská a česká kultura vykazují odlišné zdroje formování národní kultury, potažmo literatury. Specifikem obou cestopisů je odklon od konstruování slovanské starobylosti ve prospěch aktuálních, tedy živých vztahů mezi oběma národy.¹¹ Je zcela pochopitelné, že ještě v předkodifikačním období vystupuje vedle této základní idey v textu otázka národního jazyka, která se stala ústředním tématem národního obrození. Ve srovnání se Štúrovým cestopisem je jazyková otázka u Hurbana zastoupena v mnohem explicitnější podobě, což je zřejmě dané cílem cesty. Zatímco Ludovít Štúr publikoval svůj cestopis v *Časopisu Českého museum* ještě v témže roce, kdy podnikl cestu do Lužic (1839), tak Hurban vydává zprávu o cestě k západním Slovanům až s dvouletým zpožděním (1841). Samotný cestopis sice vznikl na podzim téhož roku¹² po Hurbanově návratu z cesty, ale dílčí cestopisné postřehy publikoval v *Květech*¹³ rovněž až v r. 1841. Významně se tak datem vydání přibližuje času kodifikačních příprav. Ačkoli to není nijak pramenně doloženo, hypoteticky mohla delší časová prodleva vniknout do jeho úvah a zpětně korigovat některé postřehy z moravského a českého prostředí. Na margo toho Peter Káša uvádí, že ve smyslu národní otázky „Hurban dokonca hovorí o prelomovom roku 1841“.¹⁴ V tomto pohledu se zdá být jako ústřední téma Hurbanových cestopisných úvah právě jazyková otázka nahlížená ještě skrze tzv. česko-slovenskou/slovanskou jednotu, kolem které se centrálně přidávají další motivické vrstvy obrozenského typu cestopisu. Za jednu z těchto významových vrstev můžeme v obecné rovině považovat autorův vztah ke slovu a slovesnosti, které na obrozenské škále emblémů a motivů stály nejvýše a reprezentovaly „dobový estetický systém“.¹⁵

Konfesijní příslušnost J. M. Hurbana k evangelické intelektuální vrstvě předurčovala také jeho autorské směřování (i skrze používání češtiny jako literárního jazyka) k českému literárnímu kontextu, který byl pro tuto nastupující generaci nejen přirozeným inspiračním zdrojem, ale prostřednictvím českých periodik i jedním z publikačních cílů. V literární historiografii dosud nezmiňovanými předobrazy Hurbanova cestopisu jsou časopisecky uveřejněné cestopisy známého

10 Především v Hurbanově „důvěrné zprávě z cesty“ vystupuje do popředí jeho odlišný postoj k českému prostředí, v němž shledává spíš prvky odcizení než blízkosti.

11 Zmiňuje to také Z. Klátik, který však ke srovnání Štúrova a Hurbanova cestopisu poznamenává: „Hurban je už upriamený na súčasnosť“ (KLÁTIK, Zlatko: Upevnenie a rozšírenie literárneho druhu. Štúrovský cestopis. J. M. Hurban, B. Nosák. In: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1968, s. 119). Srovnej s Pátková, c. d.

12 Pravděpodobně autor korigoval své deníkové záznamy déle, než se uvádí v doprovodném textu A. E. Vaška ve vydání z roku 1929. Konstrukce cestovatelova příběhu trvala minimálně až do podzimu roku 1840. Na výraznější časový odstup upozorňuje autor ve zmínce o smrti T. J. Zrzavého v září 1840, tedy v době, kdy Hurban ještě stále konstruuje příběh své cesty: „Právě an toto píši, doslýchám se, že Zrzavý umřel“ (s. 93).

13 Citováno dle originálního tisku. Pro účely publikování byla předloha graficky upravena následovně: w > v, j > í, g > j, y > j, au > ou. V tomto smyslu budou přepsány i další ukázky z dobových periodik.

14 KÁŠA, Peter: *Medzi estetickou a ideológiou. Literárnohistorické a komparatistické štúdie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001, s. 137.

15 Viz poznámku R. Chmela níže.

českého autora a cestovatele Jana Erazima Vocela.¹⁶ Jako produktivní se zdá být srovnání s jeho žánrově i tematicky blízkými texty, ve kterých popisuje cestu od „hor karpatských“ k severnímu moři.¹⁷ Ačkoli v cestopisu popisuje svoji cestu k severnímu moři, tak rámec, ke kterému vztahuje reflexivní části cestopisu, tvoří základní paradigmatické souřadnice odkazující k českému národu a národnímu jazyku. Tento typ cestopisu má jednoznačně posilovat národní sebevědomí čtenářů. Hurbanův cestopis a Vocelovy zmiňované cestopisy, publikované v českých *Květech* a *Vesně*, mají společné rysy formálního i významového charakteru. Zejména *Květy* byly důležitým periodikem pro slovenskou intelektuální elitu a v odborné literatuře nalezneme celou řadu dokladů o tom, jakou roli¹⁸ zastávaly ve slovenském prostředí. Jozef Miloslav Hurban se zcela jistě seznámil¹⁹ s Vocelovými cestopisy prostřednictvím časopisů *Vesna* a *Květy*, přičemž do druhého jmenovaného také přispíval. Za první částí Vocelova cestopisu v *Květech* se bezprostředně nachází Hurbanova česky psaná báseň s lidovými a vlasteneckými motivy, zarámovaná kollárovským ohlasem o „dcerách Slávie“: *Jaká musí být*.²⁰ Navíc v samotném cestopisu představuje J. E. Vocela jako známého básníka a autora cestopisů. Formální shody mezi oběma cestopisy jsou čtenářsky snadno odhalitelné.²¹ Analogicky se vymezují oba autoři už v titulu cestopisu prostřednictvím příslušnosti k národnímu společenství: Vocel jako Slovan (v protikladu k neslovanskému světu, který zobrazuje), Hurban jako Slovák (v protikladu k českému a moravskému prostředí). U Vocela figuruje v názvu ještě geografické doplnění „od hor karpatských“, které ve třicátých letech vypovídalo o příslušnosti autora k československému kmenu. Obrazně použil jako výchozí bod svých cest jeden ze stěžejních emblémů česky psané slovenské literatury druhé poloviny třicátých let (a později i let čtyřicátých). Slovanská idea má v jeho cestopisech kollárovské kořeny, podle jejichž vzoru se stylizuje do role „cizince z daleké Slávie“.²² Moment identifikace už v názvu cestopisu byl důležitým signálem také pro čtenáře, kteří mohli očekávat nejen postřehy o cizí a vzdálené krajině, ale zároveň sledovat i konkrétní postoj autora cestopisu

16 V závěru třetí kapitoly se Hurban jako cestovatel setkává v Letovicích s básníkem J. E. Vocelem. Na setkání je důležitý úhel pohledu, ze kterého je epizoda nahlížena. Autor se v ní doptává na „našeho básníka“ (s. 83) a dále specifikuje „naše“ v širším smyslu jako „vlast naši slavenskou“ (s. 83), ale zároveň budeme sledovat i „naše“ ve smyslu užším jako problém „česko-slovenský“.

17 VOCEL, Jan Erazim: *Obrazy z cesty Slovana od hor karpatských k severnímu moři*. In: *Květy. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky*, roč. 6, 1839, č. 1, s. 3 – 5; Dokončení. In: *Květy. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky*, roč. 6, 1839, č. 2, s. 10 – 12. Nebo zde: Zlomek z cestování Slovana od hor karpatských k severnímu moři. In: *Vesna*, roč. 2, 1838, s. 107 – 128.

18 Je třeba podotknout, že *Květy* byly ve slovenském prostředí oboustranně důležitým prostředkem česko-slovenské blízkosti. Slovenští (evangeličtí) autoři, kteří v předkódifikačním období používali jako literární jazyk češtinu, zcela přirozeně publikovali své texty v českých periodikách. Na druhé straně je známé, že se tato periodika těšila velké oblibě na Slovensku. *Květy* jsou také předmětem tematizace v cestopisu: „V kavárně zdejší jsem nalezl *Květy*, České noviny se *Včelou* a jiné německé časopisy“ (s. 103).

19 V cestopisu zmiňuje znalost Vocelových cestopisů právě z *Květů* a *Vesny*.

20 HURBAN, Jozef Miloslav: *Jaká musí být*? In: *Květy. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky*, roč. 6, 1839, č. 1, s. 5 – 6.

21 Např. dobově oblíbené synoptické názvy kapitol nalezneme jak u Vocela, tak v Hurbanově cestopisu. Také základní rysy obrozeného cestopisu jsou lehce identifikovatelné: soustředění na reprezentanty slovanského světa, zdůrazňování hrdosti na svůj národ, jazyk jako základ národa i vlasteneckého citu, geografická emblematika, ale i stereotypy v zobrazování Slovanů.

22 VOCEL, Jan Erazim: Zlomek z cestování Slovana od hor karpatských k severnímu moři. In: *Vesna*, roč. 2, 1838, s. 127.

170 k domácímu prostředí. Zcela ve shodě s těmito očekáváními vkládá český cestovatel do reflexivních částí textu poznatky a postřehy vztahující se k české národní historii a národnímu jazyku. Vocel se soustřeďuje ve svých cestopisech na zachycení hrdosti Nizozemců na rodnou zem a představuje je českému čtenáři jako jednotný národ, který tak naplňuje duchovní dědictví svých otců. Do centra jejich národního života zcela přirozeně staví jazyk. Analogicky u Hurbana je možné sledovat, jak se soustřeďuje na doklady rozvoje národní myšlenky, protože se v centru jeho úvah ocitá rovněž otázka národního jazyka, byť ještě formulovaného dle dobové normy jako jazyk česko-slovenský. Postoj obou autorů k národnímu jazyku je v mnoha rysech identický. Obdobně zachycují v emotivně vykreslených obrazech na jedné straně krásu mateřského jazyka a na straně druhé zmiňují jeho hanobení, „*ode vlastních synů v prach a bláto šlapany*“.²³

Hurbanův vztah k národnímu jazyku je v mnohém komplikovanější, protože nemá tak jednoznačné kontury jako u českých autorů té doby. Navíc v časové perspektivě národně-obrozenských procesů na Slovensku (míněno v první polovině čtyřicátých let) prošla jazyková situace výraznou proměnou. Cestopis zcela odráží Hurbanův ještě předkodifikační vztah k češtině coby stěžejnímu jazyku literárních památek na Slovensku, což má své historické návaznosti i zdůvodnění. Z literární historie²⁴ je zřejmé, že už generace Jána Kollára přistupovala ve dvacátých letech k češtině jinak, tedy s většími slovakizačními tendencemi. Nastupující štúrovská generace v druhé polovině třicátých let se ke kollárovské slovakizaci češtiny nepřiklonila, a naopak se kriticky vymezila vůči archaicky pocítované biblické češtině starší generace reprezentované Jurajem Palkovičem, a to tak, že začala používat živou podobu češtiny. Složitost jazykové situace odráží i proměnlivost terminologie, kterou autoři chtějí definovat svůj vztah k mateřskému jazyku. Přičemž na škále pojmového uchopení by právě mateřský jazyk měl zastávat privilegované místo. V předkodifikačních textech se však neváže k hovorovému jazyku slovenského prostředí, ale k češtině jako jazyku literárních památek. Terminologický rozptýl v označování češtiny jako literárního jazyka vypovídá primárně nejen o nejednotnosti intelektuálního prostředí ve vztahu k jazyku, ale zároveň tato rozkolísanost svědčí také o tom, co Miloslav Vojtech v souvislosti s češtinou na Slovensku nazval jako „kulturní import“.²⁵ Explicitně řečeno, navzdory mnohaleté přítomnosti češtiny ve slovenském prostředí může být čeština přes veškerou srozumitelnost a historicitu na daném území vnímána jako cizorodý prvek, jako jev, který je nutně vzdálen hovorovému prostředí, potažmo běžným komunikačním situacím. V žánrově rozmanitých památkách první poloviny 19. století nacházíme další, starší doklady nejednotného terminologického uchopení biblické češtiny.

Hurbanovo centralizování jazykové otázky má v cestopisném textu několik významových rovin. Pozornost poutá už jeho symbolická platnost. V návaznosti na titul cestopisu („ku bratrům slavenským“) vysouvá autor do popředí pojmenování národního jazyka jako „mateřského“ či „otcovského“. Symbolicky tak

23 Tamtéž, s. 113.

24 Z novějších viz např. studie Miloslava Vojtecha: Čeština ako literárny jazyk na Slovensku v období národného obrodzenia. In: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 98 – 117.

25 Tamtéž, s. 112.

stvrzuje rodinný svazek mezi Čechy a Slováky. Pragmatické úvahy o jazyce vedou autora k dalšímu rozlišování. V prvé řadě se autor nedrží jednotného označení pro jazyk, se kterým se setkává na území Moravy a Čech (či ve Vídni na setkání se slovanskými studenty). Proto můžeme sledovat, jak se v konkrétních situacích přiklání k volbě „jazyka mateřského“ či „otcovského“, ale i slovanského, česko-slovenského, českého, slovenského a moravského. Jako vhodný klíč k rozlišení konkrétních pojmenování se zdá být jejich kontextové ukotvení. Kdybychom chtěli kvantifikovat rozmanitá autorská definování jazyka, tak nejvýše z hlediska počtu výskytů by se objevilo citově podbarvené slovní spojení „(můj) mateřský jazyk“. V literárním textu českých autorů by takové vyjádření působilo zcela bezpříznakově a odkazovalo by na jazyk jak literárních památek, tak zároveň na jejich jazyk hovorový. Pro česky píšící autory ze slovenského prostředí se neutralita ve zvoleném vyjádření ztrácí a dané prohlášení je spíš spojené s tenzivním pnutím. Jeho příznakovost si v Hurbanově textu uvědomuje čtenář zejména v situaci, kdy cestovatel nacházející se už na Vysočině vyhlédne ráno z okna a říká: „*spatřil jsem k mému potěšení utěšený veliký, skvostný nápis koželužský v jazyku mém mateřském*“ (s. 103). V poznámce (k vydání z r. 1960) se uvádí: „Týmto koželuhom bol Ferdinand Hubáček,²⁶ ktorého Hurban uvádza v Nitre I, str. 301.“²⁷ v rozsáhlém výčtu předplatitelů. Potěšený autor v tom vidí „*znamení pokroku národnosti slovanské v třídě promyslné*“ (s. 103). V již zmiňovaném textu neveřejného charakteru, *Důvěrné zpráve o ceste*, však uvádí: „*Jeden bohatý kožiar má najskvostnejší štít so svojim slovanským nápisom.*“²⁸ Je zřejmé, že se nejedná o zachycení hovorové slovenštiny, byť ji Hurban nazývá jazykem „mateřským“. Za „mateřský“ jazyk dosazuje autor v neveřejné zprávě širší, tedy nekonkretizovaný slovanský jazyk, který odkazuje na produktivitu v používání široké identifikace se slovanskou ideou ještě na přelomu třicátých a čtyřicátých let. V Hurbanově poznámce o koželuhovi můžeme spíš vidět jednoznačný textový signál, kterým autor směřuje čtenářovu pozornost na protiklad mezi používáním češtiny (coby jazykového reprezentanta slovanské vlasti) a němčiny (jako reprezentanta neslovanského světa) v teritoriálně českém (a v dalších částech textu i moravském) prostředí. Kromě identifikace se širší „slovanskou národností“ opírající se o ideu slovanských kmenů nemůžeme v citované ukázce ponechat stranou ani „průmyslovou třídu“, kvůli které autor vložil daný postřeh do cestopisu. Hurban hledá doklady vlastenectví mimo obvyklé intelektuální vrstvy ve společnosti, tedy tam, kde se primárně nepředpokládá zájem o otázky svázané s vlastenectvím. Vesměs jde o představitele mimo intelektuální profese, tudíž řemeslníky a drobné obchodníky v městském prostředí a rolníky na venkově, kteří se mají stát budoucností probuzeného národa. Zacílení na koželuha, který skrze nápis nad svou živností demonstruje svoji příslušnost k vlasti, se jeví jako vysoce příznakové. Nelze si v této souvislosti nevíšimnout autorovy snahy rozšířit hranice obvykle zobrazovaného vlasteneckého citu. V tomto duchu se cestovatel také setkává spíš s mladší intelektuální generací, kterou v textu detailně představuje čtenářům. Je to generace Hurbanovi blízká věkem i názory,

26 Koželuh z Meziříčí byl předplatitelem *Almanachu Nitra I.* z roku 1842.

27 HURBAN, Josef Miloslav: *Cesta Slováků k slovanským bratrom na Morave a v Čechách 1839*. Bratislava : SVKL 1960, s. 181.

28 Tamtéž, s. 135.

172 proto ponechává stranou nejen již etablované a uznávané osobnosti slovanského světa, ale také známé autority českého literárního života. S touto tendencí souvisí i jemný posun a zacílení na zobrazení vlasteneckého citu u ženské populace či dokonce u dětí. Tato tendence se potvrzuje nejen v cestopisu, ale také v dalších textech, např. už v Hurbanově almanachu *Nitra* (1842), v níž můžeme sledovat první pokusy slovenských autorek (zpravidla ještě schovaných za slovanskými pseudonymy). Autor tak záměrně rozšiřuje hranice uvědomělého vlastenectví napříč sociální strukturou v celé společnosti a připojuje se k širšímu proudu dobových národně-emanipačních strategií. Svůj postoj nedemonstruje skrze vysoce postulované roviny ideové, ale důsledně preferuje pro zachycení vlasteneckého citu u ženských představelek národního života rovínu prožitku. Respektive není to cestovatel sám, kdo pokládá otázku, která by zahrnovala širší část společnosti, ale stylizovaná otázka přichází zdola, od představelek dané sociální oblasti.²⁹ Na konstrukt upozorňuje nejasná formulace prostřednictvím zájmena „náš“,³⁰ které stojí v centru Hurbanovy demonstrace česko-slovenské vzájemnosti: „*První otázka našich vlastenek byla, zdaliž pak i naše spolusestry, Slovenky, řeč mateřinskou milují? zdaliž nebaží po cizotáčích?*“ (s. 90). V citovaném úseku se kříží dva úhly pohledu: český (naše spolusestry) a slovenský (otázka našich vlastenek). Oba postoje ale směřují k těmž, k obousměrnému potvrzení česko-slovenské jednoty. Hurban pečlivě odlišil kurzívou část výpovědi, ve které promlouvají (české) vlastenky a dotazují se na postoj k jazyku u (slovenských) vlastenek. Autor tak formou „polopřímé“ řeči utvrzuje slovenské čtenáře o identickém postoji z české strany. V prostorovém zarámování zmiňovaného obrazu už používá obvyklé, tedy stereotypní postupy odkazující ke známému emblému slovenského romantismu o „spící krajině“, který paralelně přenáší na „spící Slovenky“: „*A jest se nám lze nadíti do srdce schopného vznešených a velikých citů Slovenek našich, že ony všechny záhy se probudí. Pevná jestiť naděje naše, že počnouce ode Čáby přes Pest, Bystřici vzhůru až k Sv. Mikuláši pode Kriváň tisícvěký a ode Břetislavy, Nitrou až ke Štávnici, v těchto utěšených a požehnaných, slovenským hlaholem oduševněných krajích a stráních nenalezneme nevděčné, odrodilé Slovenky*“ (s. 90 – 91). V delší ukázce se odrážejí hranice dobových úvah o tom, kde všude se nachází ono „naše“ na pozadí používání slovanského jazyka, konkretizovaného jako „slovenský hlahol“. V rovině horizontální zasahuje až na dolnozemské území a pokračuje k historicky příznakově ukotveným geografickým emblémům (Kriváň, Nitra), přes stereotypně modelovanou vertikální osu, která bezprostředně ukázce předchází a odkazuje na „*slávu minulou národu našeho*“ (s. 90). Hurbanův koncept krajiny neopakuje široce rozprostřený obraz Všeslávie z Kollárovy znělky, jež cestopis uvádí formou vstupního motta, ale naopak můžeme sledovat, jak je tento obraz v cestopisu zrealňován a zužován na hranice slovenského etnika a jeho jazyka v rámci celých Uher. V souvislosti s Hurbanovým cestopisem se do popředí z Kollárovy znělky

29 Ještě koncem 19. století v cestopisu Terézie Vansové se úvodní partie textu vztahují k obhájení pozice vlastenky, která má právo, ba dokonce povinnost vydat se na národopisnou výstavu do Prahy.

30 Daného zájmena si všimá ve své studii také M. Koliová a poznamenává: „Jednotné chápanie Čechov, Moravanov i Slovákov sa manifestuje vo frekventovanom používaní prívlastňovacieho zámena náš, ktoré sa väčšinou vzťahuje na národ český, resp. na Moravanov, ale nadobúda význam naše slovanské“ (KOLIOVÁ, Marianna: *Aspekty cudzieho a nášho v cestopise Jozefa Miloslava Hurbana Cesta Slováka k Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách* (1841). In: *Cudzie a naše*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 36).

dostávají verše z třetí strofy, v níž autor mluví o slovanském jazyce a slovanské vlasti: „A všech hor i krajín okolek / Kde se koli mluva slyší Slávská:“ (s. 34). V cestopisu je zřejmá užší fokalizace na vymezení krajiny skrze etnicitu a jazyk, tedy příslušnost již ke slovenskému, nikoli slovanskému světu. Možným důvodem mohla být i abstraktní vzdálenost Kollárova utopického obrazu Všeslavia, ve které se ztrácely konkrétní i reálné kontury slovenského etnika, pro které byl cestopis určen. Tento významový posun je možné paralelně sledovat už ve Štúrově cestopisu z r. 1839,³¹ v němž se autor zvolna vzdaluje výchozímu obrazu slovanské vlasti a promýšlí již koncept nový, směřující ke zrodu slovenského národa. V tomto smyslu má významové pozadí i tonalita textu obou cestopisů obdobné rysy.

Za invariant sledovaného spojení „mateřinský jazyk“ můžeme v Hurbanově cestopisu považovat také místy používané označení „česko-slovenský jazyk“, psáno se spojovníkem³² či už méně frekventované „otcovský jazyk“. V textu figurují v kontextově analogických situacích jako „jazyk mateřinský“ a dá se říci, že doplňují identifikaci Hurbana coby česky píšícího slovenského autora s češtinou jako literárním jazykem. V textové rovině žádný z takto pojmenovaných jazyků nevystupuje v cestopisu jako hovorový jazyk slovenského etnika. V této souvislosti je třeba zmínit známý postoj Alberta Pražáka, stoupence čechoslovakismu, který ve své monografii *Slovenská otázka v době J. M. Hurbana* z r. 1923, věnoval velkou pozornost J. M. Hurbanovi a jeho vztahu k Čechům a k Maďarům. Samostatnou kapitolu věnuje předkodifikačnímu období, kde v podkapitole *Hurban a Češi* takto definuje Hurbanův poměr k češtině:³³ „Čeština byla mu mateřtinou, Československo širší a Slovensko užší vlastí.“³⁴ Pražák uvádí konkrétní příklady napříč žánry, ve kterých Hurban preferuje označení „jazyk československý“ a vyvozuje z toho: „Toto vše jsou velmi vážné doklady pro Hurbanovo přesvědčení, že Slovákovou mateřtinou jest jazyk československý. Vzdělávacím prostředkem byla Hurbanovi do rozkolu nepřetržitě jen čeština.“³⁵ Z ukázky není zcela jasné, co myslel jazykem československým a co jazykem českým, respektive zda sledoval nějaké diference mezi oběma termíny. Právě tak to mohla být soudobá živá čeština, jako i její slovakizovaná podoba. Pravděpodobnější se zdá být použití principu synonymity. Odkaz na její vzdělávací funkci naopak vylučuje předkodifikační podobu slovenštiny. Také starší generace evangelických autorů používala označení „otcovský“ a „mateřský“ jazyk pro česko-slovenský jazyk. Jako pars pro toto bychom mohli uvést např. Bohuslava Tablice. V době Hurbanovy cesty

31 Viz ŠTŮR, Ludovít: Cesta do Lužic (vykonána z jara 1839). In: *Časopis českého museum*, roč. 13, 1839, 464–490.

32 Albert Pražák uvádí bez spojovníku.

33 Tomáš Winkler po vzoru A. Pražáka přiznává Hurbanovi v biograficky orientované knize *Perom a mečom* prvenství v užití termínu Československo už v r. 1839: „Veď on bol prvý, ktorý pre želanú jednotu medzi našimi národmi vytvoril v Květoch pojem a názov ‚Československo‘“ (WINKLER, Tomáš: *Perom a mečom*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997, s. 25). V roce 1929 publikoval Albert Pražák v knížce *Češi a Slováci*: „Vlastní pojem Československo jest výtvořem J. M. Hurbana, jenž po své cestě po Moravě a po Čechách horoval pro těsnější spojení Čech, Moravy, Slezska a Slovenska a radoval se z tohoto ‚pěkného‘ kusu země rozhlaholené týmž jazykem, mluveným deseti miliony Čecho-Moravo-Slováků“ (PRAŽÁK, Albert: *Češi a Slováci. Literární dějepisné poznámky k československému poměru*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, s. 28).

34 Pražák, c. d., s. 22.

35 Tamtéž, s. 24.

na Moravu a do Čech ještě přetrvávalo společné kulturní prostředí, označované jako „česko-slovenské“, v němž označení „společné“ se vázalo zejména k literatuře a k češtině jako jazyku literárních (u církevních textů ještě déle) památek předkodifikačního období psaných evangelickými autory. Respektive v tomto období, ještě před kodifikací spisovné slovenštiny, můžeme u Hurbana sledovat, jak vědomě posiluje danou česko-slovenskou kulturní identitu, když odkazuje na česko-slovenský jazyk jako „dědictví otců“. S jistým patosem typickým pro památky nejen romantického období, ale i pro památky z přelomu 18. a 19. století,³⁶ jej nazývá „jazykem otcovským“: „*Slováci neupustí nikdy od vlády své dědičné, ale ani od jazyka otcovského*“ (s. 63). Ani „otcovský“ jazyk³⁷ zde neodkazuje na hovorový variant slovenštiny, ale opět se váže na češtinu jako literární jazyk používaný na Slovensku do kodifikace spisovné slovenštiny.³⁸ Na teritoriálně a etnicky pojatý jazyk, tedy na jazyk slovenský, se odvolává v konfrontačně postavených situacích, když vymezuje svoji slovenskou etnicitu vůči maďarskému vlivu v Horních Uhrách. Činí tak nejen v neslovanském prostředí, ale také formou kritiky ve slovenských hostincích a kavárnách, kde hostinští: „*raději v nepřírozené sobě řeči zle, nežli ve vlastní slovenské dobře a bezchybně*“ (s. 44). Hurbanův cestopis tak příkladně reprezentuje okruh literárních textů, ve kterých je vztah k národu a pěstování národního jazyka nejvyšším stupněm vlastencova zájmu o národ.

Ačkoli je v Hurbanově cestopisu patrné kolísání a nejednoznačnost v používání označení jazyk a nářečí (případně podnářečí), přesto jeho kontextový popis jazyka, se kterým se setkává na své cestě je do značné míry konzistentní. Odpovídá tomu i vědomé oddělování českého a slovenského jazyka ve vztahu k německému a maďarskému prostředí. Během své cesty se na moravském území setkává s celou řadou lidí z neintelektuálního prostředí. Avšak jejich výběr není nahodilý, ale přísně podřízen národně-emancipačním cílům cestovatele. Ten nejen akceptuje po vzoru slovanské kmenovitosti jejich rodnou řeč, ale právě tak se k moravské řeči také hlásí. Pro čtenáře je zajímavější autorova sebeidentifikace v textu, protože směřuje k nalomení zmiňovaného předporozumění, se kterým se Hurban vydává na cestu za „bratry“, tedy do prostředí známého i znalého: „*Když jsem řekl, že jsem Uher, divil se náramně, řka: Tožť vy, pane, dobře mluvíte po moravsku.*“ (s. 87). Do textu proniká jistá skepse, která vypovídá o neznalosti slovenského etnika v Uhrách, tedy o projevech tzv. nevzájemnosti. Radost dotyčného Moravana rychle napravuje trhlinu v představách mladého cestovatele. Na cestě autor dále s jistým citem pro jazyk odlišuje a zaznamenává doklady dialektu, který označuje jako podnářečí: „*Podnářečí zvláštního jsem tu pozoroval známky; i akcent jiný i výslovnost rozdílnou jsem znamenal*“ (s. 75). Cestovatel nesleduje a ani nechce podat detailní popis jazykové situace v Čechách a na Moravě z pohledu lingvisty, ale s ohledem na modelování klíčového motivu obrozenských textů předkládá

36 Viz RIŠKOVÁ, Lenka: Problém kulturní identity slovenského jazykového spoločenstva na prelome 18. a 19. storočia z literárneho aspektu. In: *Prizma*. Zborník príspevkov. Žilina : Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity, 2012, s. 280 - 290.

37 „Štúrovská generácia chápala češtinu, reč československú, ako reč otcov, svojich predkov. Jej používanie na Slovensku sa vnímalo vo vzťahu k tradícii a na pozadí jazykových a kultúrnych dôvodov“ (CHOMOVIČ, Alexandra: *Vybrané kapitoly z dejín spisovnej slovenštiny od 15. storočia*. Banská Bystrica : Belianum, 2016, s. 24).

38 Jako jazyk církevní se udržela čeština ve slovenském prostředí ještě déle.

čtenářům skrze preferování jazyka v konkrétních komunikačních situacích zprávu o vlasteneckém zápalu pro národní myšlenku u nejbližšího národa.

Vybočení z Hurbanova dosud vážně modelovaného cestopisu představuje setkání cestovatele s „kocourkovskou rodinou“ v dostavníku směřujícím do Prahy. Celá epizoda navazuje na dobově známou a oblíbenou satirickou hru od Jána Chalupky z r. 1830, která se příznačně jmenuje *Kocourkovo anebo Jen abychom v hanbě nezůstali*. Předmětem autorova výsměchu se zcela příznačně stal jazyk spolucestujících, který dle Hurbana zněl „čisto česko-německy“ (s. 113). Z celé paradigmatické zásobárny kocourkovské tematiky si Hurban vybral ve shodě s hlavním cílem svého cestopisu jazykovou otázku. Na pozadí křížení dvou jazykových kódů, tedy českého a německého jazyka, opakovaně vysouvá do popředí jazykovou otázku, ovšem v souvislosti s ní tentokrát reflektuje negativní síly ve společnosti. Hurban sice jejich jazyk nenazývá explicitně jako tzv. kocourkovský, ale celá scéna odkazuje nejen k již ověřené a v literatuře vyzkoušené symbolice hlouposti a zaostalosti, ale autor přidává významy další formulované shodně s národně emancipačními záměry. Kocourkovská scéna se stala dokladem národního odcizení, což autor považuje ve shodě s obrozenským územím za nejvyšší stupeň možného provinění. Zcela schematicky do scény vkládá i fyzickou jinakost postavy (hrbatá slečinka), aby podpořil čtenářovo jednoznačné odmítnutí zobrazeného životního postoje. Za vložení kocourkovské epizody do cestopisného vyprávění můžeme sledovat autorův záměr přiblížit se co nejvíc čtenářům a formou paralelismu jim ukázat proces odnárodňování i v českém prostředí. Protikladně staví předchozí scénu, v níž Němci ze Saska, kteří právě cestují z Horních Uher domů, chválí Slováky za pohostinnost a u Maďarů shledávají „*málomluvnosť, nevládnosť a strašný pohľad*“ (s. 113). Celá epizoda pak vrcholí veršem z Kollárova Předzpěvu, kterým autor definitivně uzavírá implicitně přítomnou úvahu o odnárodňování Slovanů: „*[nejsou ni Slované životem, nejsou ani Němci,] půl toho, půl toho jen, jak netopýři mají*“ (s. 113). V Hurbanově okolí zužitkoval o rok později (1842) oblíbený „kocourkovský motiv“ ve fiktivní cestopisné próze také Ladislav Pauliny³⁹ (text vyšel pod pseudonymem: *Výlet do Kocourkova od Branislava Podolinského*⁴⁰). Lokace do Kocourkova upomíná na motiv odrodilství a v souvislosti s tím se vynořují národně-obranné mechanismy, které byly ve zvýšené míře reflektovány už v prvním vydání *Nitry*.⁴¹

V rámci jazykového poznávání moravského a českého území vykresluje autor zcela jednoznačně mentální hranici mezi slovanským (úžeji českým a moravským) a německým osídlením. Netýká se to tedy jen geopolitické hranice na cestě z Vídně do Brna,⁴² protože autor pokračuje v zobrazování promíšenosti Slovanů s německým etnikem na území Moravy a Čech. Cestovatel s velkou nelibostí a v rychlosti prochází nehostinnými místy s neslovanským obyvatelstvem. Při popisu jednotlivých etnik se setkáváme s bohatou paradigmatickou zásobárnou již

39 Dokladů oblíbenosti kocourkovského motivu bychom našli celou řadu napříč 19. stoletím.

40 Ladislav Pauliny se také objevuje v Hurbanově cestopisu pod iniciálami „spolužáka L. P.“ (s. 153).

41 Jak zmiňuje R. Brtáň: „Štúr pripisoval právom tejto prvej Nitry aj význam národno-obranný a politický“ (BRTÁŇ, Rudo: Torzo Hurbanovej Nitry 1843. In: *Slovenská literatúra*, roč. 12, 1965, č. 5, s. 509).

42 Vstup do Brna (tedy na slovanské území) je veskrze slavnostní a má opět symbolický přesah, protože se odehrává na pozadí nově otevřené železniční dráhy mezi Vídní a Brnem. Hurban události připisuje nadnárodní charakter a poselství pokroku: „*jako bychom ze světa nově vynalezeného byli přišli*“ (s. 47).

176 známých a v obrozenském typu cestopisu hojně využívaných stereotypů. Jedním z nich je např. zobrazování slovanských vlastností a ctností, fyziognomie slovanské tváře, samozřejmě vždy v kontrastním vymezení k německému etniku.⁴³ V tomto smyslu je typický postoj cestovatele, který si vědom své příslušnosti ke kolektivní identitě není nestranný a u vlastního etnika se při jeho zobrazování soustřeďuje na vyzdvižení pozitivních vlastností. Tento postoj funguje v literárním kontextu třicátých a čtyřicátých let 19. století jako nezbytné dobové klišé, které nemůže chybět v žádném obrozenském cestopisu. S analogickými postupy se mohl Hurban setkat při čtení Štúrova cestopisu, v němž autor konkretizováním slovanských ctností překračuje dobový repertoár obvyklých klišé. Pochopitelně také Štúr propojuje fyziognomii Slovanů s laskavým a mírumilovným charakterem, ale zároveň idealizuje i jejich lásku ke slovanským jazykům a ke slovanské vlasti, zmiňuje prostořdečnost, pohostinnost a bohabojnost Slovanů. Mimo obvyklý repertoár stojí ve Štúrově cestopisu např. náklonost ke včelaření, kterou autor doplňuje využívaný motiv rolnictví u Slovanů. Hurban se přidržuje obvyklých klišé, která usouvztažňuje v souvislosti s širší slovanskou ideou. Tak můžeme číst např. cestovatelovo vyznání obyvatelkám Brna: „*Vyznávám, že krásná pleť jest tu opravdu krásná; tváře jsou utěšené odblesky toho jasného slunce přirozené krásy celému Slovanstvu vlastní*“ (s. 48). K výrazným textovým strategiím patří propojování již známých motivů, majících podobu zmiňovaných literárních klišé, s novými významy. Například vylíčení v cestopisech obvyklého protikladu mezi slovanským a neslovanským etnikem⁴⁴ posouvá do vyšších významových rovin, když tyto motivické vrstvy propojuje s jazykovou otázkou. Na škále obrozenských motivů stála u Hurbana nejvyšší láska k jazyku a k vlasti, ta utvářela národní i morální charakter popisovaného etnika: „*Ale – když se srdce jejich všude a na všech stranách probudí k lásce té vyšší národnosti naší, jazyku mateřinskému, k těm pokladům národním, oslavíme je čisto-hlasnou strunou harfy vlastenecké. Teprv spojíme lásku s uctou a vážností k nim; nebo budou sličné sestry naše hodny rodo-milovných bratří svých*“ (s. 48 – 49). Figurativní jazyk použitý v ukázce na jedné straně upozorňuje čtenáře na závažnost, kterou autor těmto významům přiznává, na straně druhé je dokladem nastupujícího romantického vidění a prožívání. S romantickou poetikou jistě souvisí i zvýrazněné folklorní prvky, příznakově vysouvané do popředí ve vztahu k národu: „*Zlibámeť vám ruce alabastrové, o Slovenky naše: ctíti a milovati nepřestaneme vás – když i vy národ svůj slovenský milovati, drahé a svaté dědictví ve zpěvích a řeči národní uschované brániti a hájiti neustanete!*“ (s. 91). Po vzoru Štúrova cestopisu i jeho česky psané poezie z druhé poloviny třicátých let se Hurban přihlašuje ke své národní identitě prostřednictvím slova. Už R. Chmel konstatoval v souvislosti s tvorbou L. Štúra i J. M. Hurbana, že: „Slovo sa tak vo svojom abstraktnom význame stalo akýmsi všadeprítomným atribútom slovanskej i slovenskej povahy, myšlienky i umenia. Reč a jazyk ako materiál básnictva sa takto dostali na prvé miesto v dobovom estetickom systéme, dochádzalo tak k istej kumulácii jazykovo-estetických funkcií.“⁴⁵ Z těchto důvodů také Hurban v cestopisu v kontrastních detailech propojuje

43 Podrobněji k tomuto tématu viz Kubiček, c. d..

44 Viz např.: „tak značný jest rozdíl mezi Brňankami a Videnčankami, Slovankami a Němkyněmi“ (s. 48).

45 CHMEL, Rudolf: Jozef Miloslav Hurban. In: *Romantizmus v globalizme. Malé národy – veľké mýty*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 58 – 59.

symbolickou rovinu jazyka s národní příslušností. Ve vídeňské scéně upozorňuje čtenáře na absenci lásky ke slovu, řeči a společenskému životu u neslovanských národů: „*Tolik lidu, myslil sem sobě, a tak málo mluví; zdá se, jakoby ti lidé nebyla stvoření společenská*“ (s. 40). Při návštěvě Hané a bližším setkání s jejími obyvateli na pozadí blanické pověsti explicitně propojuje zanikající „*národní pověsti, pohádky, hry*“ (s. 75) coby „*národní květy*“ s budoucím probuzením národního života, o který se mají zasloužit místní vlastenci. Zaniklý svět minulosti bude symbolicky zrozen v perspektivě budoucího. K tomuto utopickému rysu obrozenického cestopisu můžeme přiřadit dále zobrazování lásky k jazyku, ale také k písemnictví, slovesnosti a speciálně k lidové písni, která stojí poměrně vysoko na sledované národně-emancipační škále symbolů.

Básnická obraznost Hurbanova jazyka v cestopisu zůstává však ještě dílem konvenční a souvisí s oblibou předklasicistní poezie v česky psaných (místy slovakizovaných) literárních památkách. Hurban oživil popisný jazyk cestopisu figurami, které od dob barokní poezie fungují ve slovenské literatuře jako epiteton constans. Třeba takový Hurbanův básnický obrat „*ruce alabastrové*“ patří mezi ustálené přívlastky, respektive můžeme ho vnímat jako básnické klišé rozšířené v poezii starších generací (např. jej nalezneme u Štefana Ferdinanda Seleckého⁴⁶). Rovněž frekventované použití kompozit (např. čisto-hlasná, prudkožalostný, krasosmutná ad.) odkazuje k dobovému úzu a udržuje tak tonalitu vyprávění v obvyklém rámci.⁴⁷ Naopak v cestopisném textu nepříjemně ruší a snižuje estetickou kvalitu figurativního jazyka opakování oblíbených adjektiv, nejčastěji je to přívlastek „*překrásná, rozkošná, utěšená krajina*“, který autor používá v souvislosti s vnitřním (tedy intimním, individualizujícím) prožitkem okolní přírody. V souvislosti se zobrazením moravského lidu opakuje Hurban v duchu kollárovské tradice další již zavedené motivy reprezentující slovanské etnikum, jako jsou např. motiv nevinnosti, nábožnosti, zpěvavosti, ale i pohostinnosti. Per negationem konstruuje pohled na Slovany z pozice ONI, kdy za zájmem ONI se netradičně ozývá maďarský i německý nepřítel zároveň: „*A tak jsem našel všude lid náš slovanský, lid ten, jež jmenují Maďari, gomba az erdőben, to jest, lesní hřib, Němci potměšilým, lstivým, úlisným, hrubiánským, nečistým, urputným, krutým, nehostinským atd.*“ (s. 87).

Skrze zmiňované významové předporozumění autor modeluje svůj pohled na krajinu, kterou prochází a při jejím popisu preferuje zaužívané situace a motivy, které v průběhu 19. století působí jako klišé, jako dobový doklad normativnosti v zobrazování vlastního národa. Nejširším rámcem cestovatelova vidění krajiny je abstraktní obraz Slávie či slovanské vlasti, která je postupně konkretizována cestovatelovými zastávkami v krajině. V souvislosti se slovanskou ideou je nahlížena nekonfliktně jako blízká, případně bratrská, nebo naopak čtenář sleduje, jak se subjekt vymezuje vůči ne-slovanským územím. Jeho pohled není nestranný, a proto se nezdráhá prožívat krajinu v krajních obrazech. Pro zobrazení Hané modeluje

46 Viz jeho skladba *Obraz panej krásnej perem malovaný, která má v Trnave svoje prebývání*. Jedním z dobových obvyklých obrazů jsou i „*ruky biele ako alabaster*“.

47 Podrobněji na příkladu romantických figur viz KLÁTIK, Zlatko: Upevnenie a rozšírenie literárneho druhu. Štúrovský cestopis. J. M. Hurban, B. Nosák. In: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1968, s. 130–131.

178 utopický koncept ráje: „*utěšené krajiny jako uprostřed ráje položené. Krajina vůkolní jest krásně vrchy obtočena, již Švarcava tudy plynoucí nemálo půvabu a romantičnosti dodává*“ (s. 59). Cestovatel si v krajině všímá zejména míst, která jsou spojena se slavnou minulostí národa, jako např. kláštery, kostely, hrady a knihovny. Skrže tyto obrazy překračuje rámec cestopisu a v reportážním přesahu se zamýšlí nad tím, co je národ, národní dějiny a kdo patří mezi nositele národní kultury. Specifické místo zaujímá v Hurbanově vidění krajiny cyrilometodějská tradice, obraz husitů či odkaz Josefa Dobrovského, u jehož hrobu cestovatel rozjímá. Zatímco současnou krajinou záměrně provázejí cestovatele mladší představitelé národního života (Klácel, Ohéral, ale i Amerling a J. Pospíšil ad.), tak ze starší generace se neváhá odvolat jako na „patriarchu Čecho-Slovanů“ a „muže velikého“ pouze na již zesnulého J. Dobrovského. Z drobných symbolů vystupují z krajiny místa a lípy, které jsou v duchu slovanské ideje zvýznamňovány jako doklady národního života. Objevují se tak „*ratolestnaté Slávolípy*“ (s. 103) či studánka pojmenovaná jako „*Slovanka*“ (s. 92). Všechny doklady symbolického vidění krajiny se v Hurbanově cestopisu sbíhají do obrazu „*příštího velikého znovuzrození Slavenstva*“ (s. 101). Obraz Slávie je kontrastně modelován v protikladu k pošmournému a temnému obrazu příjezdu do Vídně, kde spolu s nebem symbolicky pláče i nitro cestovatele znepokojené bídným národním životem. V duchu obrozenské symboliky autor přirovnávána Slávii k „*věčnému slunci, ke světlu všem světa národům*“ (s. 88). Jistý zlom v symbolickém nahlížení krajiny přichází na česko-moravském pomezí, kdy do popisu Jihlavy vstupuje již autorův civilní pohled na náměstí, zvláštnosti města a další pamětihodnosti bez výraznější obrozenské symboliky. Zcela jinou tonalitou vyprávění zachytil Hurban Prahu coby předpokládané centrum národního života. V textu se tento předpoklad nepotvrzuje a autor dává najevo své rozčarování. Explicitně to zachytila ve své studii A. Zelenková: „Hurbanova kritika vlastenecky vlašnej a kozmopolitno-liberálnej Prahy je v kontraste s obrazom ‚priateľského‘, ‚nášho‘ Brna, ktoré je pre Slovensko geograficky blízkym a duchovne príbuzným priestorom, vyznačujúcim sa porozumením pre prebúdžajúce sa aktivity mladoslovenského hnutia.“⁴⁸ Ruptura v zobrazení Prahy se ještě prohlubuje při konfrontaci s „*neverejnou zprávou*“, kde autor otevřeně kritizuje upadající národní život omezující se na ruch v pražských kavárnách bez vlasteneckého zápalu.⁴⁹ Národní symbolika proniká jen do emblematického zachycení Vltavy, na které se symbolicky potácí loďka vlastenců: „*Octli jsme se pode skálou Vyšehradskou. Tu se Vltava vaří, víry se točejí a hněvivé vlny bijí o skálu; ale loďka vlastenců nesoucí plyne přímo k bezpečnému přístavu!*“ (s. 126). Obraz je konstruován s důrazem na metaforické zachycení nejistoty aktuálního vlasteneckého života potácejícího se v „*hněvivých vlnách*“, ale další komponent obrazu již zcela jednoznačně odkazuje čtenáře k „*bezpečnému přístavu*“ minulostí opředěného Vyšehradu. Součástí zmiňovaného Hurbanova předporozumění byly jistě i vztahy mezi rodící se slovenskou a českou kulturou fokalizované do obrazu Prahy. U Hurbana však Praha ještě nefiguruje jako vstupní brána k západoevropské vzdělanosti. S tímto

48 ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra : Slovanský ústav – FF UKF, 2009, s. 133.

49 HURBAN, Jozef Miloslav: *Cesta Slováka k slovenským bratom na Morave a v Čechách*. Bratislava : SVKL, 1960, s. 142.

významovým ukotvením se setkáváme až v mladších textech, zejména v cestopisech a kratších cestopisných črtách konce 19. století.⁵⁰

Hurbanova koncepce česko-slovenské vzájemnosti ještě neměla dostatek pre-textů v oblasti cestopisného žánru, na které by mohl autor bezproblémově navázat. Naopak doložené návaznosti na Hurbanův cestopis jako na jistý pre-text jsou ze sekundární literatury dostatečně známé.⁵¹ Zcela mimo dobové cíle tak stojí cestovatelovy postřehy, které vedou čtenáře k poznání nerovnoměrnosti v prožívané intenzitě česko-slovenské vzájemnosti. Jako primární svorník mezi českým a slovenským kulturním a národním životem fungovala osobnost Jána Kollára a v neposlední řadě i jeho *Slávy dcera*. Autorita jeho textu postupuje sice celým Hurbanovým cestopisem, ale autor otevřeně zachycuje i okamžiky formulované jako neporozumění či nesrozumitelnost. Na jedné straně podává obraz jednotného česko-slovenského národního života: „*Doptávali se zvláště tito praví lidé na našeho otce Kollára, z jehožto Slávy dcery nescišlná místa přepsána mají a jej velebi*“ (s. 100). Už vzápětí je čtenáři zřejmé, že daný obraz porozumění mezi Čechy a Slováky slouží autorovi k problematizaci tohoto vzájemného vztahu. Zejména tam, kde autor upozorňuje na odlišnost používaného jazyka a nesrozumitelnost slovakizované češtiny u českých čtenářů: „*Večer mne navštívili někteří jinoši, abych jim některá chybně přepsaná místa ze Slávy dcery popravil, a jiná pro ně méně srozumitelná vysvětlil*“ (s. 101). Ještě větší pochybnosti o Kollárově autoritě vnáší v tzv. „*Důvěrné zprávě o cestě*“, když v úvodu zmiňuje část rozhovoru s vídeňskými vlastenci: „*a že Slávy dcera nie je taký zvláštný zjav, za aký ju Slováci pokladajú, (...)*“⁵² Motiv cizinectví je v textu přítomný obousměrně, tedy formulovaný z české/moravské i slovenské strany. Sjednocujícím prvkem, který dokáže překonat pocity odcizení, je opakovaně slovanská idea a vize společného národního života, který se probouzí na Slovensku bok po boku s českým národem. Přesto autor explicitně formuluje i momenty tzv. nevzájemnosti, ve kterých si uvědomuje rozdíly mezi českou a slovenskou kulturou, ze které vyrůstá národní život. Jak už bylo zmiňováno výše v části věnované funkci slova a slovesnosti v romantické literární produkci. Na pozadí sledování rozdílů mezi českou a slovenskou lidovou písní vyvozuje autor i rozdíly mezi charakterem českého a slovenského etnika. Nevážný a rozmarný tón českých lidových písní kontrastuje s melancholií a zádumčivostí písní slovenských, kterou odvozuje od společného nechtěného soužití s Maďary (s. 142). I v této části vstupují do autorových úvah národně-obranné mechanismy.

Nezbytnou součástí obrozenského cestopisu bylo setkání cestovatele se svými rodáky putujícími v cizích krajinách. Tento obvyklý komponent cestopisné produkce 19. století se v Hurbanově cestopisu komplikuje. Je to dané zejména tím, jaký zaujme cestovatel postoj k modelování obrazu moravské a české krajiny, kterou vnímá jako „svoji/naši/vlastní“ a zároveň i jako „cizí“. Autor vyřešil

50 Viz např. cestopis Terézie Vansové, Martina Kukučina a S. H. Vajanského.

51 Zmiňuje také A. Zelenková: „Helcelet, tak ako aj predtým Hurban, vložil do subjektívnej roviny zážitkov aj kultúrno-historické a ekonomické úvahy so silným sociálnym cítením. Podľa A. Pražáka zaujal Hurban na svojej ceste do Čiech v roku 1839 československé stanovisko, ktoré bolo blízke aj Helceletovi“ (ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra : Slovanský ústav – FF UKF, 2009, s. 132–133).

52 HURBAN, Josef Miloslav: *Cesta Slováků k slovenským bratom na Morave a v Čechách 1839*. Bratislava : SVKL, 1960, s. 129.

180 situaci zachycením rodáků (Jozef Božetech Klemens a František Belopotocký), kteří v českém prostředí již zakotvili, tedy prošli dlouhou cestou od studentských let, kdy přišli do „cizí“ krajiny až k roli učitele, tedy k domovské krajině nahlížené jako „vlastní“: „*Velikou jsem cítil radost v hlubinách duše své, spatře, kterak se upřímný Slovák, vědochtivý syn kmenu našeho podtatranského, přichyluje bratrsky ku bratru svému Čechovi, u něhož nalézá pokrm pro velikého ducha svého!*“ (s. 122).

Hranice cestopisného žánru nejsou nijak zakonzervované a cestopisné literární texty volně přestupují svůj rámec, když čerpají inspiraci z jiných žánrů. Propojení cestopisu s jinými prozaickými žánry jsou známé i z příkladu slovenské literatury první poloviny 19. století. Např. krátce před Hurbanovou cestou na Moravu a do Čech začala vycházet na pokračování v časopisu *Hronka* próza Karola Kuzmányho nazvaná *Ladislav* (1838). Hybridní charakter žánru je v Kuzmányho próze dokladem dobového synkretismu i propojování estetických záměrů s národně emancipačními cíli. Nezanedbatelnou součástí textu jsou i Ladislavovy dopisy z cest po Evropě, mimochodem i z Čech. Hurban přestupuje žánr cestopisu jiným směrem. Už A. Zelenková poznamenala, že autor chtěl „priniest vysielajúcemu prostrediu relatívne pravdivý obraz spoločenských pomerov a kultúrneho života a zistiť reálny stav česko-slovenských vzťahov spolu s jazykovou otázkou“.⁵³ Na druhé straně v sobě nesl Hurbanův cestopis také důležitou zprávu pro cílové prostředí o Slováciích v Horních Uhrách. Zřetelně o tom vypovídá stylizace autorského subjektu: „*já co radostný zvěstovatel života tatranského Slavenstva*“ (s. 104). Hurbanův vědomý a autocenzurovaný přístup ke konečné realizaci cestopisu jako žánru je čtenářsky doložitelný. Na jedné straně sledujeme, jak se autor zvláště v reflexivní rovině posouvá směrem k reportáži, na straně druhé si úzkostlivě hlídá hranice cestopisného žánru zejména s ohledem na rozsah textu. Explicitně se zmiňuje o deníku, do kterého si poznamenává své postřehy i úvahy z cest. Čtenář sleduje okamžiky vzniku cestopisu, v nichž autor konstruuje příběh. Poznámky do deníku si Hurban zaznamenává od počátku s jednoznačnou vidinou budoucího publikování, proto se nezdráhá v textu zviditelňovat jako vypravěč, ale i dávat najevo pochybnosti či promlouvat ke čtenářům. Na několika místech se uchyluje ke konstatování, že jeho další vyprávění by přesáhlo „*meze pouhého cestopisu*“ (s. 99) nebo jinde zmiňuje, že „*by cestopis značně ztlustěl*“ (s. 101). Navzdory zmiňovaným obavám z rozsahu se čtenář setkává v cestopisném textu s řadou intertextuálních vsuvek, které považuje autor za zcela integrální součást cestopisu jako žánru. Jedná se zejména o Hurbanovu původní básnickou tvorbu či odkazy na Kollárovy verše ze *Slávy dcery*. Básnické texty doprovázejí a jemně estetizují tonalitu vyprávění, v níž se odhaluje skrze verš niterné rozpoložení cestovatelovy duše. Tento postoj vypravěče není nijak ojedinělý, setkáme se s ním i v dalších cestopisech a prózách s cestopisným pozadím první poloviny 19. století, např. také už ve výše zmíněném cestopisu L. Štúra či prózy K. Kuzmányho.

Narativní oblouk Hurbanova vyprávění tvoří pohyb autora – cestovatele krajinou; zachycuje cestu z Bratislavy přes Moravu až do Prahy a zpět přes moravské území do výchozího bodu. Hurbanův cestopis položil základy česko-slovenské koncepce vzájemnosti převážně v její nekonfliktní podobě. Jako typ tzv.

obrozenského cestopisu v sobě nese celou řadu stereotypních konstrukcí, které jsou s oblibou využívány a opakovány, jemně posouvány i překódovány v dalších textech cestopisného žánru na přelomu 19. a 20. století. Obrozenský typ cestopisu měl ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století přesně danou funkci opírající se zejména o modelování pozitivní reprezentace slovanské vzájemnosti či česko-slovenské vzájemnosti. Hurbanův cestopis přesně tuto vývojovou pozici odráží formou emblematického zachycení krajiny, důrazem na metajazykové úvahy o jazyce a modelováním stereotypních konstrukcí v zobrazování blízkých i odlišných etnik. Paradigmatická zásobárna použitých emblémů a symbolů vypovídá o konstantách a proměnných národní paměti stvrzované v širším obrazu kolektivního vědomí.

Prameny

- FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ, Gašpar: Cesta Gašpara Belopotockého (kedysi Fejérpatakyho) do Viedne a k bratom Moravanom i Čechom. In: *Cestopisné denníky štúrovcov*. Martin : Matica slovenská, 2014, s. 219 – 233.
- HELCELET, Jan: Cesta po Slovensku. In: *Korrespondence a zápisky Jana Helceleta*. Brno : Historická komise při Matici moravské, 1910, s. 575 – 592.
- HURBAN, Josef Miloslav: *Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách 1839*. Bratislava : SVKL, 1960.
- HURBAN, Josef Miloslav: *Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách od Miloslava Jozefa Hurbana 1839*. Žilina – Košice : Nakladateľstvo slovenského východu, 1929.
- HURBAN, Jozef Miloslav: Cesta Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách, 1839. In: *Cestopisné denníky štúrovcov*. Martin : Matica slovenská, 2014, s. 61 – 144.
- KOLLÁR, Ján: *Cestopis obsahujúci cestu do Horní Itálie a odtiaľ přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly 1841 konanou a sepsanou, s vyobrazeními, přílohami, též se slovníkem slavjanských umělcův všech kmenův od nejstarších časův k nynějšímu věku, s krátkým životopisem a udáním znamenitějších, zvláště národních výtvorů*. Praha, 1907.
- KUZMÁNY, Karol: *Ladislav*. Bratislava : Tatran, 1968.
- Nitra. *Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska*. Roč. 1, 1842.
- PAULINÝ, Ladislav: Výlet do Kocourkova od Branislava Podolinského. In: *Nitra*, roč. 1, 1842, s. 71 – 112.
- SELECKÝ, Štefan Ferdinand: Obraz panej krásnej perem malovaný, ktorá má v Trnave svoje prebývaní. In: *Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva. III. Barok : Poézia*. Bratislava : Slovenský Tatran, 1997, s. 265 – 275.
- ŠTŮR, Ludovít: Cesta do Lužic (vykonána z jara 1839). In: *Časopis českého museum*, roč. 13, 1839, 464 – 490.
- VANSOVÁ, Terézia: *Pani Georgiadesová na cestách. Veselý cestopis do Prahy na národopisnú výstavu*. Praha : Nakladateľ L. Mazáč, 1930.
- VOCEL, Jan Erazim: Dokončení In: *Květy. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky*, roč. 6, 1839, č. 2, s. 10 – 12.
- VOCEL, Jan Erazim: Obrazy z cesty Slovana od hor karpatských k severnímu moři. In: *Květy. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky*, roč. 6, 1839, č. 1, s. 3 – 5.
- VOCEL, Jan Erazim: Zlomek z cestování Slovana od hor karpatských k severnímu moři. In: *Vesna*, roč. 2, 1838, s. 107 – 128.

- BRTÁŇ, Rudo: Torzo Hurbanovej Nitry 1843. In: *Slovenská literatúra*, roč. 12, 1965, č. 5, s. 507 – 530.
- FAKTOROVÁ, Veronika: *Mezi poznáním a imaginací. Podoby obrozen- ského cestopisu*. Praha : ARSCI, 2012.
- CHMEL, Rudolf: Jozef Miloslav Hurban. In: *Romantizmus v globalizme. Malé národy – veľké mýty*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 43 – 77.
- CHOMOVÁ, Alexandra: *Vybrané kapitoly z dejín spisovnej slovenčiny od 15. storočia*. Banská Bystrica : Belianum, 2016.
- KÁŠA, Peter: *Medzi estetickou a ideológiou. Literárnohistorické a kompa- ratistické štúdie*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001.
- KLÁTIK, Zlatko: Upevnenie a rozšírenie literárneho druhu. Štúrovský cestopis. J. M. Hurban, B. Nosák. In: *Vývin slovenského cestopisu*. Bra- tislava : Slovenská akadémia vied, 1968, s. 113 – 177.
- KOLIOVÁ, Marianna: Aspekty cudzieho a nášho v cestopise Jozefa Miloslava Hurbana Cesta Slováka k Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách (1841). In: *Cudzie a naše*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 34 – 40.
- KRAUS, Cyril: *Slovenský literárny romantizmus*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1999.
- KUBÍČEK, Tomáš: Proměna literárního cestopisu v době národního obrození a Hurbanova pouť na Hanou. In: *Bohemica Olomucensia 3*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2011, s. 35 – 41.
- KUBÍČEK, Tomáš: Proměna literárního cestopisu v době národního obrození a Hurbanova pouť na Hanou. In: *Místo – prostor – kraji- na v literatuře a kultuře*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2012, s. 137 – 142.
- PÁTKOVÁ, Jana: Ke Štúrově cestopisu Cesta do Lužic (vykonána z jara 1839). In: *Slavia*, roč. 86, 2017, č. 1, s. 1 – 14.
- PRAŽÁK, Albert: *Češi a Slováci. Literární dějepisné poznámky k česko- slovenskému poměru*. Praha : Státní nakladatelství, 1929.
- PRAŽÁK, Albert: *Slovenská otázka v době J. M. Hurbana*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1923.
- RIŠKOVÁ, Lenka: Problém kultúrnej identity slovenského jazykového spoločenstva na prelome 18. a 19. storočia z literárneho aspektu. In: *Prizma*. Zborník príspevkov. Žilina : Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity, 2012, s. 280 – 290.
- WINKLER, Tomáš: *Perom a mečom*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997.
- ZELENKOVÁ, Anna: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*. Praha – Nitra : Slovanský ústav – FF UKF, 2009.

PhDr. Jana Pátková, Ph.D.
Katedra stredoevropských štúdií
Univerzita Karlova
Nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
Česká republika
e-mail: patkova.jana@email.cz